

Aalls tenkning var faktisk et alternativ til nazismen

Aftenposten
10/9-80

Av Finn Jor

«Naar man har funnet «sig selv» føler man en oppgave, d.v.s. et formaal, som er saa stort, at det kræver ens hele kraft, og en glæde ved aa naa det saa stor, at den endog gaar over livsfølelsen.

Saalenge man ikke er villig til aa sætte livet inn for det maal som man vil strække efter, har man ikke funnet sig selv: Maallet maa søge utover livet. — Bare det maal (en værdi) som er en mere værdifull endog enn livet, er man sig selv i.

All, som sker, sker saaledes p.g.a. love. Maa ske saaledes.

Ved de rette love kan man fremtvinge et bestemt resultat.

Man er selv en ny aarsak i

verden, — ethvert menneske.

Men hvis ens maal ikke er i overensstemmelse med ens *anlæg*, saa vil man føle det og det vil vise sig, at man ikke satt inne med de *kræfter*, som kunde bli aarsak til maallet, ikke være den «lovsamling» som kunde frembringe det bestemte resultat.»

Ordene står å lese i en av Herman Harris Aalls dagbøker, og er datert 1/1-31. Datoen er neppe tilfeldig, nyttårsdag — man må betrakte ordene som et forsett. Og de uttrykker en grunn tanke i hele Aalls store forfatterskap: Har man et overordnet mål, da skaper dette mål en indre lovmessighet i individet, og det følger bare sine egne, iboende «naturlover». Titelen på hans doktoravhandling er heller ikke tilfeldig: «Viljen som normativ idé.»

Bakgrunnen

Men før vi går dypere inn på tankegangen, noen ord om bakgrunnen: For et års tid siden fikk Aftenposten kjennskap til at det fantes dagbøker og dokumenter etterlatt av den første norske dobbeltdoktor, Herman Harris Aall, en av Nasjonal Samlings store ideologer, en varm venn av Tyskland og i en lang årrekke direkte i tysk tjeneste — inntil han bestyrte «splonsentralen» i Malmø vinteren 1939-40 og aktivt medvirket ved tyskernes invasjon i

Norge, om enn mest bak kulisserne.

Det viste seg å være hele 38 bind dagbøker og notater — i alle størrelser og fasonger, fra tykke protokoller til små stllehefter. I tid spenner bøkene fra før århundreskiftet (Aall var født i 1871) frem til hans siste år (han døde i 1957). Endel er vannskadet, og det kan uten tvil ha eksistert mange flere. Han har dessuten selv vært i besittelse av dagbøkene helt frem til sin død, og kan ha fjernet deler han ikke ønsket at noen skulle lese.

Det interessante ved dagbøkene var imidlertid at de representerte det første vidnesbyrd fra noen av de ledende norske nazistene. Nå vet vi at Maria Quislings bok om sin mann kommer om kort tid, og det går dessuten rykter om at det finnes flere fremstillinger av krigen «sett fra den andre siden», og en dag vil de bli offentliggjort. At disse bøker vil utfylle og korrigere det bilde vi allerede har, er hevet over tvil. Allerede Aalls dagbøker gjør det. Man kunne naturligvis rent journalistisk ha ønsket seg at de inneholdt rene referater av typen: «Da sa jeg til Quisling... Og han svarte: Javel, Herman.» Det gjør de ikke. De inneholder refleksjoner omkring det som har opptatt forfatteren, og naturligvis mange rent private optegnelser som er uten inter-

esse her. Rene kommentarer til det som skjedde er det også forholdsvis lite av, dagboken holder f.eks. praktisk talt opp under Malmø-perioden.

Ikke primært politiker

Er da virkelig denne dokumentmasse av noen større offentlig interesse? Ja, det er den. For det første fordi den kaster lys over Herman Harris Aalls virksomhet, men for det annet — og kanskje ikke viktig — at den kaster lys over hans personlighet og tenkning, og endelig fordi det naturligvis er mange tilknytningspunkter til de faktiske begivenheter.

I to tidligere artikler (9. april og 7. mai) har vi forsøkt å påvise at Aall spilte en betydelig større rolle i det politiske hendelsesforløp enn man tidligere har antatt. Men det betyr ikke at han primært var politiker. Primært var han av legning filosof, men på dette plan feyer dagbøkene mange viktige momenter til helhetsbildet, mest når det gjelder perioden før den annen verdenskrig.

Dagbøkene tyder på at Aall aldri var nazist i ideologisk forstand, dvs. han var ingen varm tilhenger av Rosenbergs ideologi. Derimot har hans tenkning, som man kan følge gjennom de utallige utkast til avhandlinger og bøker, spredt ut gjennom disse flere tusen sider optegnelser, avgjorte likhetstrekk med nazismen. Og det som tiltrakk ham ved den, var kanskje nettopp dette slektskap. Når han f.eks. den 26. desember 1937 skriver at «livakunstens kjerne er ikke å ha kunnskaper. Det er å ha den vilje, som gir selser. Og den vilje får man utviklet ved å minnes at man selv er årsak, at det ikke gives mystiske viljer som kan tvinge en, at den vilje som er rettet mot uendelighet, er absolutt. At uendelighetsviljen har avstrelst også dødsfrykten, i hvert fall opphevet dens karakter som motiv. Således forenes årsakstroen med selvbevissthet og blir religion, — moral, livs- og verdensanskuelse.

Det er i skåpertanken, — viljen til selvutfoldelse, å gjøre anleggenes muligheter til en verdensforløpets virkelighet, den høyeste lykkefølelse vinnes. Og med lykke menes her *frihet*, følelsen av at man er seg selv, den verdenskrise som åndslovene i ens eget indre befaler en å være. Den «misjon» å omkape tilva-

«Mesterlig»

Dag Halvorsen
i Arbeiderbladet

«... en usedvanlig
frodig og åpen-
hjertig bok»

Jan Andrew Nilsen i VG

«... man leser
med intens med-
opplevelse»

Arnfinn Jensson
i Stavanger Aftenblad

«Det er journal-
istikk av høy
klasse»

Hallvard Rieber-Mohn
i Dagbladet

«Den slukes»

Knud Berg i Agder

219

finn havrevold

velkommen hjem

Fjerde og siste bok om Karl Johan Svehnsen, etter «I fjor sommer», «Vinter i Vallegaten» og «Fars hus». Året er blitt 1920, Karl Johan er blitt 15 og prøver seg på opprør mot faren og andre autoriteter. Romanen gir et fint innblikk i et guttesinn og levende tids- og miljøbilder fra borgerskapets Kristiania. Innb. kr. 77,-

Gå til bokhandleren i dag ASCHEHOUG

relsen og skape en verdensorden ved å gi årsakslover herredømme over naturlover.»

Man merker i dette resonnement en gjenklang både av Schopenhauers syn på «verden som vilje og forestilling», Fichtes betraktning av den ytre virkelighet som materiale for menneskets utfoldelse og Nietzsches overmenneske-tro: Vi skaper verden i vårt bilde, selv naturlovene må adlyde oss, hvis vi er tilstrekkelig sterke.

Ikke i luften

Men disse tanker henger hos Aall ikke i løse luften, de er koblet sammen med hans sterke antipati mot England. Som en rød tråd gjennom både utgitte bøker og dagbøker går den tanke at britene tyranniserer verden gjennom sitt herredømme på havet og at Versaillestraktaten var blodig urettferdig ved å legge all skyld for 1. verdenskrig på Tyskland. Å heve seg opp over den faktiske situasjon og trosse den bare ved viljen til seier innebar derfor politisk opprør, og det var av viktighet å utvikle en filosofi som rettiferdiggjorde dette opprør. Aalls

tenkning er derfor i sin kjerne et forsøk på å levere et moralsk forsvar for Tysklands handlinger. Og det måtte unektelig passe makthaverne godt.

Strengt tatt er det tale om et slags klokkebytte. Tyskerne fikk et arsenal av argumenter som de trengte, og som veide mer når de ble fremlagt av en nordmann enn om de var tenkt av en partitro tysker. Aall på sin side så sin mulighet til å promovere sin egen filosofi innenfor det tyske rike.

Han noterer den 13. desember 1934 i dagboken at han er kommet hjem fra kongress i «Internationale Arbeitsgemeinschaft der Nationalisten» i Berlin, og at han der gjorde en rekke interessante bekjentskaper. Han nevner ikke De Laporte ved navn, og heller ikke noen av dem han senere ideologisk skulle komme til å samarbeide med, bare at Hitler var tilstede en dag og drakk te. Men de diskusjoner som Aall og hans tyske, sterkt ideologisk interesserte venner førte, var mer enn privat konversasjon. Det Aall forsøkte å utvikle, var i realiteten en alternativ nazistisk ideologi uten de belastende frasene

og av større dybde og konsekvens enn Rosenbergs slette rasistiske propaganda. Det var derfor en skjebnens ironi at det kontor han siden ble tilknyttet under admiral Canaris var et hemmelig sentrum for de krefter som innenfor nazikretsene sto Hitler imot.

Den «kontrollerte individualisme» eller, som den til sist kom til å hete: «sosialindividualismen», var fra Aalls hånd ikke bare ment som et innkast i propagandakrigen, slik tyskerne brukte den under Malmø-perioden. Den var en riktignok løs skisse av Aalls egen filosofi, et embryo til den «kulturkatekisme» han drømte om i mange år, og som han bl.a. hadde lansert under Berlin-konferansen i 1934.

En fantast

Når han setter både seg selv og sin tenkning i langt mer direkte forbindelse med politikken mot slutten av 30-årene og tilsynelatende foretar en slags ny begynnelse, kan det meget vel henge sammen med personlige forhold. Familien brøt med ham i 1936, og han hadde altså bare seg selv og sitt arbeide å

Herman Harris Aalls tenkning, slik den fremtrer gjennom hans 38 bindes dagbok, forteller om en mann som ikke primært var politiker, men filosof — og hvis tanker lå visse nazistiske idéer nær.

samle seg om. Man skal heller ikke helt glemme at han var blitt eldre, ved krigsutbruddet i 1939 var han 68 år gammel.

Det fremgår av dagbøkene at han i mange år hadde følelsen av at livet var gått ham forbi, at han aldri hadde greid å realisere det han helst av alt ville: Å bli dikter. Faktisk skrev han også som ung flere skjønnlitterære arbeider og blant dagbøkene finnes utkast både til dikt og dramatik. Gjentatte ganger noterer han at omsider skal det bli alvor, men det skjedde ikke. Kanskje har de rett, som har kalt ham en fantast som bare levde i sin egen verden. Men i så fall var han en fantast med bena på jorden. Han trodde at han brukte tyskerne — mens de i virkeligheten brukte ham.

Innholdet av hans «alternative ideologi» skal behandles i en senere artikkel.